

IV. MŪSŲ VERTIMAI

Arthur Asa Berger*

San Francisko valstybinis universitetas, JAV

KAS GI ČIA JUOKINGA?

Kaip veikia anekdotai (ir kiti humoristiniai tekstai)

Kaip teigia socialinių mokslų specialistai, vidutiniškai žmogus per dieną juokiasi penkiolika kartų. Kaip jie tai apskaičiavo, man nesuprantama, bet manykime, kad tai teisinga. Be to, žinome, kad daugiausia mes juokiamės iš kasdienių dalykų – žmonių daromų klaidų, komiškų išveidimų, sąmojingų pastabų, nesupratimų, nežinojimo, kvailumo ar panašių dalykų atskleidimo – nei iš pačių anekdotų.

Kaip žmonėms, kurie pasakoja anekdotus ir neprajuokina kitų, juokauti be anekdotų

Tiksliai kalbant, anekdotai gali būti apibrėžiami kaip trumpi pasakojimai, turintys sąmojingą, netikėtą pabaigą, skirti pralinksinti bei prajuokinti. Tam tikri pasakojimai gali būti palyginti ilgi, bet anekdotai paprastai yra gana trumpi. Daugelis žmonių mano, kad norint prajuokinti kitus ir pasinaudoti linksmumo teikiamais malonumais, tereikia papasakoti anekdotą. Manau, kad ši nuomonė nepagrįsta dėl trijų priežasčių.

1. *Anekdotas gali būti nevykęs.* Jei pasakosi nejuokingą anekdotą, tik nuteiksi prieš save žmones, kurie tikisi būti pralinksinti ir prajuokinti.

2. *Jūs galite būti prastas pasakotojas.* Net jei anekdotas yra puikus, bet jį pasakojate prastai, žmonių nepralinksinsite.

3. *Jūsų klausytojai gali būti jau girdėję šį anekdotą.* Tai verčia žmones apsimesti ir dirbtinai juoktis, o tai gali būti gana nemalonu.

Kyla du klausimai. Pirma, kaip prajuokinti kitus nepasakojant anekdotų, ir antra, kada anek-

dotas yra juokingas, t.y. kokie yra jo veikimo principai?

Atsakau: norėdami kurti savą humorą, grįstą savo asmeninėmis savybėmis, komiškais sugėbėjimais ir panašiai, turime naudoti humoro metodus, randamus anekdotuose ar kitose humoro formose.

Keturiasdešimt penki būdai prajuokinti kitus

Prieš keletą metų atlikau didelį turinio analizės (*content analysis*) projektą – ieškojau metodų, pasireiškiančių įvairiuose komiškuose tekstuose – anekdotuose, draminiuose komedijose, trumpuose juokinguose pasakojimuose, romanuose ir visur, kur tik, mano manymu, būta humoro. Priėjau išvados, kad egzistuoja keturiasdešimt penki metodai, randami visuose humoristinio pobūdžio darbuose. Jie, kaip bandau įrodyti, yra bet kokio humoro sudedamosios dalys. Galiu pademonstruoti, kaip jie veikia anekdotuose, kurie, kaip dažnai paaiškėja, yra gana sudėtingi tekstai, juose panaudota nemaža verčiančių juoktis metodų.

Norėčiau pabrėžti, kad atskiriu du dalykus – kodėl žmonės juokiasi ir kas verčia žmones juoktis. Tai yra visiškai skirtingi dalykai. Niekas nežino, kodėl mes juokiamės, nors tūkstantmečius filosofai, psichologai, išminčiai ir įvairūs teoretikai bandė atsakyti į šį klausimą. Aristotelis, pavyzdžiui, teigė, kad mes juokiamės iš juokingų žmonių, o tai rodo, kad juoko priežastis yra pranašumas. Kiti filosofai manė, kad humoro esmę sudaro nesuderinamumas; mes tikimės vieno, o gauname visai ką kitą. Anek-

* Žurnalas tęsia žymių užsienio šalių mokslininkų, maloniai sutikusių leisti spausdinti darbus lietuvių kalba, publikacijų ciklą.

dotuose tai pasireiškia žodžių žaismu. Froidas ir daugelis kitų psichoanalitikų teigė, kad humoro pagrindą sudaro paslėpta agresija. Gregoris Batesonas ir jo pasekėjai ginčijo, kad humoras apima pažinimą ir kad humorą kuria įvairios komunikacijos plėtotės ir metakomunikacijos formos. Yra be galo daug teorijų, bandančių paaiškinti, kodėl žmonės juokiasi, tačiau nėra visuotinai priimto sutarimo, nors būtų galima teigti, kad dominuoja nesuderinamumo teorijos.

Aš palikau „Kodėl“ teorijas kitiems ir sutelkiau dėmesį į tai, kas verčia žmones juoktis, skirdamas keturiasdešimt penkis humoro meto-

dus. Jie išvardijami žemiau dviejose schemose. Pirmojoje jie pateikti pagal tai, ar technika grįsta Identiškumu, Kalba, Logika ar Vizualiniais dalykais. Aš išskyrčiau šias kategorijas po to, kai atradau keturiasdešimt penkis metodus. Pastebėjau, kad visi jie atitinka kaip tik tokią klasifikacijos sistemą. Antroji schema išvardija metodus abėcėlės tvarka. Dauguma žmonių gali suprasti, ką kiekvienas iš šių metodų reiškia. Reikėtų pastebėti, kad daugeliu atvejų metodus galima vartoti priešingai; pavyzdžiui, perdėjimas ir jo opozicija nutylėjimas.

Humoro metodai pagal kategorijas.

KALBA	LOGIKA	IDENTIŠKUMAS	VEIKSMAS
Aliuzija	Absurdas	Prieš/Po	Gaudynės
Pompastiškumas	Atsitiktinumas	Burleska – grubaus humoro komedija	
Apibrėžimas	Analogija	Karikatūra	Greitis
Perdėjimas	Katalogas	Ekscentriškumas	
Juokdariškumas	Sutapimas	Sutrikdymas	
Ižeidimai	Palyginimas	Demonstravimas	
Infantilizmas	Nusivylimas	Groteskiškumas	
Ironija	Nežinojimas	Imitacija	
Nesusipratimas	Klaidos	Įkūnijimas	
Pažodiškumas	Pakartojimas	Mimika	
Žodžių žaismas	Atvirkštinum	Parodija	
Šamojis	Griežtumo skalė		
Pajuoka	Tema	Stereotipas	
Sarkazmas	Pakitimas		
Satyra	Demaskavimas		

Humoro metodai pagal abėcėlę

1. Absurdas	13. Griežtumas	25. Mimika	37. Šamojis
2. Aliuzija	14. Groteskiškumas	26. Nesusipratimas	38. Sarkazmas
3. Analogija	15. Grubus humoras	27. Nežinojimas	39. Satyra
4. Apibrėžimas	16. Įkūnijimas	28. Nusivylimas	40. Skalė, dydis
5. Atsitiktinumas	17. Imitacija	29. Pajuoka	41. Stereotipai
6. Atvirkštinum	18. Infantilizmas	30. Pakartojimas	42. Sutapimas
7. Burleska	19. Ironija	31. Palyginimas	43. Sutrikdymas
8. Demaskavimas	20. Ižeidimai	32. Parodija	44. Tema/variacijos
9. Demonstravimas	21. Juokdariškumas	33. Pažodiškumas	45. Žodžių žaismas
10. Ekscentriškumas	22. Karikatūra	34. Perdėjimas	
11. Gaudynių scena	23. Katalogas	35. Pompastiškumas	
12. Greitis	24. Klaidos	36. Prieš/Po	

Dabar panaudosiu šiuos metodus kai kurių anekdotų dekonstrukcijai. Norėčiau pasakyti, kad prieš išeidamas į pensiją nemaža metų mokiau komiškų situacijų rašymo San Francisco universitete. Aš paaiškinau keturiasdešimt penkis metodus studentams ir prašydavau perskaityti mano knygą *Komedijų rašymo menas*, kurioje nagrinėjama, kaip dramaturgai naudojo šiuos metodus daugiau nei du tūkstantmečius.

Pateikiu keletą mano dekonstruotų anekdotų:

1. Žmogus skambina į Jerevano radiją ir klausia:

– Ar tiesa, kad draugas Goršinko loterijoje laimėjo 5000 rublių?

– Taip, – atsako Jerevano radijas, – bet tai buvo ne draugas Goršinko, o draugas Katajevas, ir tai buvo ne 5000 rublių, bet 10 000 rublių, ir jis juos ne išlošė loterijoje, bet pralošė.

Šiame anekdote dominuoja 6-asis metodas, atvirkštinumas. Jerevano radijas į klausimą atsako „taip“, tačiau apverčia kiekvieną klausimo dalį, net ir patį draugą Goršinko. Čia taip pat matomas ir 39-asis metodas, satyra. Šiuose anekdotuose apie Jerevano radiją jaučiama Rusijos politikos satyra. Vienas iš garsiausių Jerevano radijo anekdotų:

– Ar imanomas socializmas Sacharoje?

– Taip, – atsako Jerevano radijas, – bet po penkmečio plano mums teks importuoti smėlį.

2. Džekas, valgydamas sugedusį sūrį pasakė:

– Kaip Samsonas aš užmušiau tūkstančius.

– Aš prisiekiu, – pasakė Rodžeris, kad taip ir yra.

Ir su tuo pačiu ginklu taip pat.

Benjaminas Franklinas

Šis juokas yra pagrįstas 2-uju numeriu, aliuizija. Pagal Bibliją Samsonas nužudė tūkstančius žmonių asilo žandikauliu. Taip pat rاندame ir 3-iajį metodą, analogiją (Džeko žandikaulis ir asilo žandikaulis) ir 20-ąjį, įžeidimą. Reikėtų pasakyti, kad tik nedaugelis mano studentų sugebėjo nustatyti, kurie metodai dominuoja šiame eiliuotame tekste, kuris iš tikrųjų yra anekdotas.

3. Kodėl kvailys atsinešė kopėčias į pobūvį?

Jis sužinojo, kad namuose yra gėrimų. (išvertus pažodžiui – „kad gėrimai yra ant namo“)

Šis visai paprastas anekdotas yra grįstas 26-uju metodu, nesupratimu, ir 33-uoju, pažodžiškumu. Kvailys apibrėžiamas kaip kažko nežinantis žmogus, bet šiame tekste nežinojimas grindžiamas nesupratimu ir pernelyg dideliu pasitikėjimu pažodine reikšme.

4. Vyras išvyksta atostogauti į Majamį.

Po keturių dienų jis pastebi, kad visas kūnas, išskyrus lyties organą, įdeges. Taigi kitą dieną anksti ryte jis nueina į nuošalią paplūdimio vietelę, nusirengia ir atsigula. Jis visas apsipila smėliu, palikdamas saulėje tik savo lyties organą. Dvi nedidukės pagyvenusios damos eina paplūdimiu ir viena jų pastebi lyties organą.

– Kai man buvo 20 metų, – sako ji, – aš jų siaubingai bijojau. Kai man buvo 40, man jų trūko. Kai suėjo 60, aš niekaip jų negalėjau prisivilioti ... , o dabar jie paprasčiausiai auga paplūdimyje.

Šiame anekdote panaudota keletas metodų. Atpažįstame 10-ąjį metodą, ekscentriškumą. Vyras nori, kad visas jo kūnas, net ir lyties organas, būtų įdeges. Taip pat 24-ąjį metodą, klaidas. Pagyvenusį dama klysta, manydama, kad lyties organai paprasčiausiai auga paplūdimyje. Be to, matome ir 9-ąjį metodą, demonstravimą – vyro seksualinio moters troškimo (ekshibicionizmas).

5. Jungtinės tautos paprašo grupę mokslininkų parašyti knygą apie dramblius. Štai kokios knygos buvo parašytos: prancūzai parašė „Dramblių meilės gyvenimas“, anglai – „Dramblys ir anglų socialinės klasės“, vokiečiai – „Trumpas įvadas apie dramblius penkiais tomiais“, o žydai parašė „Drambliai ir žydų klausimas“.

Šiame anekdote dominuoja 41-asis metodas, stereotipai. Galima įžvelgti ir 44-ąjį, temą ir variacijas. Egzistuoja daug anekdotų, kuriuose stereotipų technika naudojama siekiant komiškų tikslų.

6. Ministras netikėtai anksti grįžta namo, užuodžia stiprų cigaro kvapą ir pamato žmoną nuoga lovoje. Jis pažvelgia pro langą ir pamato, kad nuo jų buto durų, rūkydamas cigarą, eina kunigas. Pavydo apimtas ministras pakelia

šaldytuvą ir numeta jį tiesiai ant kunigo. Kunigas iš karto miršta. Tada ministras apimtas sąžinės graužimo pats iššoka pro langą. Kitą akimirką ministras, kunigas ir rabinas atsидuria priešais angelą prie dangaus vartų.

– Kas atsitiko? – paklausė angelas kunigo.

– Ašėjau iš namų ir šaldytuvą užkrito ant manęs. – atsakė kunigas.

– O tau? – paklausė angelas ministro.

– Aš numečiau šaldytuvą ant kunigo, bet po to blogai pasijutau ir nusižudžiau. – atsakė ministras.

– O tau? – paklausė angelas rabino.

– Čia ir papuoliau, – atsakė rabinas, – aš galvoju apie savo reikalus ... rūkydamas cigarą šaldytuve ...

Anekdotas prasideda 42-uju metodu, sutapimu. Ministras atsitiktinai grįžta namo anksčiau, užuodžia cigarą kvapą ir pamato nuogą žmoną lovoje. Taip pat atpažįstame 24-ąjį metodą – klaidas. Ministras mano, kad cigarą kvapą paliko kunigas. Galiausiai randame 21-ąjį metodą, juokdariuskumą – kai rabinas aiškina, kad jis tik galvojo apie savo reikalus, rūkydamas cigarą šaldytuve.

Testas humoro tyrėjams

Norėčiau pasiūlyti testą besidomintiems paprastų humoristinių tekstų dekonstrukcija. Žemiau išvardinti punktai yra pateikti prieš keletą metų vieno mano studento, ir jie pa juokia mokomuosius video:

Kūrybingas kentėjimas

Kaltė be sekso

Jūsų vaiko elgesio formavimas pasitelkus kaltės ir baimės jausmus

Kaip paversti kambarį garažu

Jūsų nekaltybės taisymas ir palaikymas

Uždirbau 100 dolerių iš nekilnojamojo turto

Plėšiko gidas po Amerikos miestus

Kūrybingas danties irimas

Aukštos kokybės pluošto seksas

Savęs realizavimas makrame pagalba

Kaip piešti genitalijas

Kaip įveikti abejones savimi, pasitelkus apsimetinėjimą ir pastangas pasipuikuoti

Kurie iš 45 humoro metodų naudojami šiuose video?

Išvados

Žinant metodus, naudojamus kuriant anekdotus ir kitus humoristinius tekstus, galima kurti savo humorą. Skirtingi žmonės pasirinks kitokius metodus, atitinkančius jų asmenybę ir temperamentą. Teorija, galima sakyti, yra kita praktikos pusė, ir humoro metodų supratimas leidžia mums suvokti, kaip anekdotai ir kiti humoristiniai tekstai funkcionuoja.

Galima matyti, kad net palyginti paprasti tekstai, pavyzdžiui, anekdotai, gali būti sudėtingi ir juose gali būti panaudoti net keli metodai. Šie metodai gali būti panaudoti ir sudėtingesniuose tekstuose: apsakymuose, romanuose, televizijos situacijų komedijose ir filmuose.

Iš anglų kalbos vertė *Jurga Cibulskienė*